

Forside

Bacheloroppgave

Studieprogram: Journalistikk - bachelorstudium

Opptaksår: 2019

Er oppgaven konfidensiell? (skriv X) NEI: JA:

Kan oppgaven benyttes til undervisningsformål (anonymt)? JA: NEI:

Forfatter(e)

Studentnr (6 siffer)	Navn:
235615	Ninnie Therese Rogne Nilsen

Oppgavens tittel:

Identifisering i kriminaljournalistikken

Vurderinger og kriterier for publisering av navn i drapssaker

Veileder: Siri Wichne Pedersen

Identifisering i kriminaljournalistikken

Vurderinger og kriterier for publisering av navn i drapssaker

Bacheloroppgave i journalistikk

Våren 2022

Ninnie Therese Rogne Nilsen

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Institutt for medie- og samfunnsfag

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven omhandler presseetikk innen kriminaljournalistikken, nærmere bestemt identifisering av gjerningspersoner i drapssaker. Pressen setter dagsorden og omtales gjerne som «vaktbikkje» og den fjerde statsmakt, noe som medfører et ansvar for journalister og redaktører. De følger blant annet Vær Varsom-plakaten i sitt arbeid, men det er ikke i alle tilfeller denne gir en klar fasit.

I drapssaker er det mange hensyn som må tas og faktorer som spiller inn når en skal avgjøre hvorvidt gjerningspersonen skal identifiseres i media eller ikke. I denne studien har jeg undersøkt hvilke kriterier og vurderinger som ligger til grunn når redaksjonene skal avgjøre dette.

I denne studien har jeg foretatt en gjennomgang av dagsordenfunksjonen, relevant presseetikk og Nils E. Øys identitetstrapp, samt at tre drapssaker fra nyere tid er tatt med som eksempler. For å i størst mulig grad finne svar på hvilke vurderinger og kriterier som ligger bak avgjørelsen om identifisering er fem informanter, alle med lederroller i ulike redaksjoner, intervjuet i denne studien.

Hovedfunnene i denne oppgaven viser at det må tas individuelle vurderinger fra sak til sak, men at det likevel er noen faktorer og hensyn som skiller seg ut i særlig grad. Enkelte karakteristikker ved gjerningspersonen og drapet i seg selv, samt pårørende og andre forhold rundt hendelsen, spiller en vesentlig rolle i redaksjonenes vurderinger rundt identifikasjonsspørsmålet. Det viser seg også at dekningsområdet til avisene spiller inn i hvordan saken blir omtalt, og at den digitale utviklingen og fremveksten av sosiale medier har preget det journalistiske arbeidet i drapssaker.

Forord

Min interesse for kriminaljournalistikken startet med true crime-podkaster og lydbøker. I flere år før jeg selv trådte inn i journalistikken lyttet jeg til disse, og nærmest pløyde gjennom alt jeg kunne finne om Baneheia, drapet på Birgitte Tengs, Tina-saken eller drapet på Trude Espås, for å nevne noen.

I alle sakene var det to store spørsmål: hvorfor ble de drept, og av hvem? I noen av sakene var det et tredje også: hvor raskt, og om i det hele tatt, skal en gå ut med navn på antatte gjerningspersoner? Dette tenkte jeg selv spesielt over etter å ha satt meg inn i Baneheia- og Tengs-saken, der det i ettertid har blitt stilt spørsmål til og rettet kritikk mot både politiet og media.

I senere tid har jeg selv opplevd å sitte i en rettsal og vite navnet på den som satt på tiltalebenken. For første gang innså jeg også hvor komplekse straffesaker egentlig er. Det var ikke lenger en underholdende og informativ podkast med nøye planlagt oppbygning og manus – det var ofre, pårørende, politi, advokater og dommere, paragrafer, dokumenter, etterforskningskritt og beviser. Jeg var kun en dag i retten, og tok ikke del i avgjørelsen om hen skulle identifiseres eller ikke, men denne nye erfaringen gjorde at det ble enda mer interessant å se hvordan ulike mediehus omtalte saken etter hvert som den forløp fremover.

Etter nærmere tre år ved Universitetet i Stavanger fikk jeg gjennom denne bacheloroppgaven anledning til å undersøke nettopp hvordan journalister og redaktører jobber med drapssaker innenfor redaksjonenes fire vegger. Det har vært både utfordrende, givende og lærerikt, men også morsomt å få avslutte studiene med noe som virkelig interesserer meg.

Jeg ønsker å rette en stor takk til mine informanter Carl Gunnar Gundersen, Ragnar Christensen, Kirsten Marie Myklebust, Thor Erik Waage og Marianne Vikås Tofthagen. Tusen takk til min veileder Siri Wichne Pedersen, som gjennom arbeidet har gitt mange gode råd og veiledning, og til medstudent Amanda Aalerud for korrekturlesing og gode innspill. Til slutt vil jeg takke mine forelesere og medstudenter ved UiS for tre lærerike år og mange gode minner.

Ninnie Therese Rogne Nilsen, 06.2022

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning.....	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.2 Tidligere forskning	2
2.0 Bakgrunn og teori.....	4
2.1 Utvalgte redaksjoner og nyhetssaker	4
2.2 Dagsordenfunksjon og makt til å mene	6
2.3 Presseetikk og informasjonsansvar.....	6
2.4 Identitetstrappen	7
3.0 Metode.....	9
3.1 Semistrukturert intervju	9
3.2 Informanter	9
3.3 Vurdering av metoden	10
3.4 Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet	11
4.0 Funn og analyse.....	12
4.1 Karakteristikker ved gjerningspersonen	12
4.2 Karakteristikker ved drapet	14
4.3 Forhold rundt hendelsen	15
4.4 Et berettiget informasjonsbehov	16
4.5 Hva kan påvirke avgjørelsen om identifisering?	18
5.0 Konklusjon	21

1.0 Innledning

Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold.

Identifisering må begrunnes i et berettiget informasjonsbehov.

VVP, punkt 4.7 (PFU, 2020)

Norge troner øverst på FNs pressefrihetsindeks (FN-sambandet, 2021) og pressen omtales som den fjerde statsmakt, noe som til sammen medfører mye ansvar for journalistene og redaktørene. I Norge har vi også en egen selvdømmeordning, Pressens Faglige Utvalg (PFU), som fremmer etisk og faglig standard i norske medier. PFU legger Vær Varsom-plakaten til grunn for sine etiske vurderinger (PFU, 2020), og denne har blitt svært viktig for de vurderingene journalistene tar når en sak skal produseres og publiseres. Likevel er den heller ikke en klar fasit i alle tilfeller.

Dagens Vær Varsom-plakat slår fast at en som regel skal anonymisere i krimjournalistikken, men at det kan gjøres unntak fra dette dersom det er et «berettiget informasjonsbehov» (Kvam, 2019, s. 160). Det betyr at saken må ha en vesentlig betydning, og at publikum må ha et behov for å vite hvem gjerningspersonen er, utover ren nysgjerrighet.

Ifølge Bjarne Kvam, journalist i Bergens Tidende og forfatter av flere bøker om kriminaljournalistikk, finnes det ingen klare og presise regler eller kriterier for når informasjonsbehovet oppstår. Det må dermed vurderes og utøves skjønn i hver enkelt sak når det skal avgjøres hvorvidt redaksjonen ønsker å identifisere gjerningspersoner eller ikke. Dette kan føre til at ulike redaksjoner vurderer den samme saken på forskjellige måter, og også tar ulike valg (Kvam, 2019, s. 66).

Jeg har i denne bacheloroppgaven undersøkt hva som skjer innenfor redaksjonenes fire vegger når de skal avgjøre om navn og bilde skal publiseres eller ikke. Jeg har ønsket å finne ut hvilke faktorer som spiller inn, både ved gjerningspersonen, pårørende og den kriminelle handlingen, og ikke minst om nyhetsmediets størrelse og dekningsområde har en betydning for avgjørelsen.

1.1 Problemstilling

I denne oppgaven ønsker jeg å undersøke hva som ligger bak valget om å identifisere eller ikke identifisere gjerningspersoner bak et drap. Jeg har derfor formulert følgende problemstilling for oppgaven:

«Hvilke kriterier og vurderinger legges til grunn når redaksjonene skal ta avgjørelser i forhold til identifisering av gjerningspersoner som har begått et drap?»

For å besvare denne problemstillingen har jeg satt opp følgende forskningsspørsmål:

- 1. Hvilke personlige karakteristikk ved gjerningspersonen kan påvirke avgjørelsen om hen blir identifisert eller ikke?*
- 2. Når er en sak av vesentlig samfunnsmessig betydning og interesse, og hvordan påvirker dette avgjørelsen om identifisering?*
- 3. Hvilke hensyn må tas når en skal ta en avgjørelse om identifisering, eksempelvis til pårørende, politi eller andre?*

1.2 Tidligere forskning

Det er mye forskning å finne innenfor kriminaljournalistikken, men relativt lite som spesifikt omhandler og grundig tar for seg identifisering innenfor drapssaker.

Svein Brurås, hvis utgivelser også er brukt i denne studien, skrev doktorgradsavhandlingen «Kriminaljournalistikkens etikk. PFU-uttalelser belyst fra tre moralfilosofiske posisjoner» i 2009. I denne har han til en viss grad også omtalt identifiseringsspørsmålet, da både i forhold til gjerningspersoner og offer i kriminalsaker, samt klager og fellelser i PFU i saker fra 1973 til 2006.

Lars Arve Røssland har skrevet «Pressa, dei kriminelle og vanlege folk», publisert i Norsk medietidsskrift i 1998, der han tar for seg hvor grensen mellom full identifisering og full anonymisering blir dratt i norsk presse.

Det finnes også flere studier som tar for seg enkeltstående saker der gjerningspersonen(e) har blitt identifisert, men i liten grad hvilke vurderinger som ble gjort i forkant av publiseringen, som eksempelvis Astrid Solum Ness sin masteroppgave «trippeldrap som underholdning og forhandling» om Orderud-saken. Enkelte andre studier tar for seg spørsmålet om

identifisering innen kriminaljournalistikken, som eksempelvis Espen Irgens Haugens masteroppgave «Presseetiske utfordringer i den digitale tidsalder. En kasusstudie av Lommemann-saken», men denne med flere omhandler ikke drapssaker konkret, selv om retningslinjene som ligger til grunn, som VVP, vel og merke er de samme.

Etter å ha arbeidet med denne oppgaven og søkt opp tidligere forskning er det tydelig at det er relativt mange studier eller forskningsartikler som i større eller mindre grad tar for seg presseetikk i kriminaljournalistikken, enten i enkeltsaker eller på generelt grunnlag. Jeg har på grunn av denne bacheloroppgavens omfang bare valgt å ta med to eksempler på dette, samt Brurås og Røsslands mer inngående studier på området.

Det er rimelig å tro at graden av identifisering og vurderingene som ligger bak kan ha utviklet seg noe fra Brurås avhandling ble skrevet for 13 år siden, eller siden Røsslands handling ble skrevet for 24 år siden. Denne bacheloroppgaven tar altså for seg et konkret felt innen kriminaljournalistikken, og har som mål å belyse et stadium som det ikke har vært mye nyere forskning på: vurderingene som tas før publisering.

2.0 Bakgrunn og teori

I denne oppgaven har det vært nødvendig med et bakgrunnskapittel for å belyse og informere om de konkrete eksemplene på drapssakene som undersøkes i denne studien.

Jeg har også valgt å ha med et eget kapittel om pressens dagsordenfunksjon, rolle og samfunnsansvar. Å se på definisjonene i presseetikken og forsøke å klargjøre grenser og eventuelle dilemmaer vil være av betydning for oppgavens problemstilling, fordi vurderinger og avgjørelser ofte tas i lys av nettopp disse presseetiske retningslinjene.

Til slutt i kapittelet kommer en fremstilling og gjennomgang av Nils E. Øys identitetstrapp, som handler om hvor mye eller lite informasjon mediene kan publisere før en person blir gjenkjent av publikum.

2.1 Utvalgte redaksjoner og nyhetssaker

I denne oppgaven har jeg undersøkt hva som ligger bak avgjørelsen om identifisering i drapssaker. Det er rimelig grunn til å anta at publikumstall og dekningsområde kan spille inn i vurderingene som tas: eksempelvis er en lokalavis nærmere innbyggerne og lokalsamfunnet enn et nasjonalt medie, og det var dermed grunn til å tro at de også ville være nærmere gjerningspersonen, offer, pårørende og andre i hendelsen (Brurås, 2014, s. 71 og Halvorsen, 2021), og at det var sannsynlig at dette ville spille inn i vurderingene som ble tatt. En lokal- eller regionsavis kommer også ut i et gitt område, noe som tilsier at sakene avisen omtaler som regel har skjedd eller har tilknytning til dette området. En nasjonal avis kan derimot dekke saker fra hele landet, og som angår større deler av befolkningen.

Jeg har dermed intervjuet redaksjoner av ulik størrelse og med ulikt dekningsområde (se vedlegg). VG er en landsdekkende avis, mens NRK Rogaland dekker en region, samtidig som de leverer saker til hovedsiden. Stavanger Aftenblad og Rogalands avis er regionale aviser, og Jærbladet er en lokalavis. Lesertallene og opplaget varierer fra VGs nærmere 2,2 millioner daglige lesere (Dahl, 2021) til Jærbladets ca. 20 000 daglige lesere (Norheim, 2022).

Dette kapittelet tar også for seg tre drapssaker som har vært mye omtalt i media de siste fem årene. Alle disse er begått i Rogaland, og vil derfor være omtalt av både lokalaviser og nasjonale medier. Unntaket for dette er dobbeltdrapet på Storhaug der Jærbladet ikke har omtalt saken, fordi drapet er utenfor avisens dekningsområde. Jeg har likevel valgt å ha med denne saken, da det i denne er begått det som kan omtales som et relativt brutalt partnerdrap,

som er en av de vanligste typene drap i Norge (Kripos, 2022, s. 13), samt at gjerningspersonen fikk lovens høyeste straff da han ble dømt.

Sakene er valgt på bakgrunn av hvorvidt problemstillingen og forskningsspørsmålene kan stilles konkret inn mot disse. Alle sakene har kjent gjerningsperson, som har blitt dømt til relativt strenge straffer (ingen under tolv års forvaring) for drapene som er begått. I kun en av sakene, Varhaug-drapet, har alle mediehusene tatt den samme avgjørelsen om identifisering.

Varhaug-drapet

En 13 år gammel jente ble drept på Varhaug i Rogaland 30. juli 2018, på vei hjem fra besøk hos noen venninner. En 17 år gammel gutt ble siktet for drapet. Da han var 19 år gammel, i desember 2019, ble ham dømt til tolv års forvaring for drapet (Jåsund, Schibevaag & Frafjord, 2019). Ingen medier har valgt å identifisere gjerningspersonen.

Regestrand-drapet

En 44 år gammel mann ble funnet død på Regestranden like ved Stavanger Lufthavn 9. desember 2019. Han ble et tilfeldig offer for grov vold, og ble satt fyr på ved bruk av bensin mens han fremdeles var i live. To 24 år gamle menn ble 2. desember 2020 dømt til 15 og 20 års forvaring for drapet (Frafjord, Hansen & Haualand, 2020). NRK, Stavanger Aftenblad og VG valgte å publisere navn på de to gjerningspersonene. Jærbladet og Rogalands Avis valgte å ikke identifisere dem.

Dobbeltdrapet på Storhaug

En 43 år gammel mann ble 8. oktober 2021 dømt til 21 års fengsel for drapet på sin ekskone og hennes nye mann på Storhaug 24. juni 2020 (Munkvik, 2021). Stavanger Aftenblad, Rogalands Avis og VG valgte å publisere navn på gjerningspersonen etter dommen falt. NRK Rogaland valgte å ikke identifisere mannen. Jærbladet omtalte ikke saken.

2.2 Dagsordenfunksjon og makt til å mene

Mediene har som nevnt i innledning ofte blitt omtalt som «den fjerde statsmakt», et begrep som har blitt benyttet helt siden starten av 1800-tallet. Mediene utøver en opinionsmakt, og har en rolle som vaktbikkje som er en vesentlig del av begrepets innhold (Brurås, 2014, s. 42).

Mediene utøver en portvaktfunksjon på den måten at de kan påvirke hvem og hva som skal snakkes om i offentligheten. Ettersom samfunnet utvikler seg og informasjon blir lettere tilgjengelig som følge av den digitale utviklingen, blir vi også avhengige av at noen kan sortere, velge ut og presentere informasjonen som kommer på en relevant og forståelig måte. En av mediens oppgaver er å oversette kompliserte saksforhold fra ulike felter i samfunnet (NOU 2010:14, s. 56).

Denne portvaktfunksjonen gjør at de i stor grad kan påvirke hva folk skal mene noe om, altså hva som skal være samfunnets dagsorden. Dette kalles dagsordenfunksjonen, og selv om mediene også skriver om det folk bryr seg om, går det ofte motsatt vei der mediene presser publikum, politikere og andre til å forholde seg til utvalgte saker. I tillegg er det begivenheter og annet som skjer i samfunnet som styrer hva mediene har fokus på (NOU 2010:14, s. 56).

Hvilke saker som blir utvalgt til å prege nyhetsbildet er det altså i stor grad mediene selv som velger. Dette kan påvirkes av ulike nyhetskriterier, som hva som har hendt, hvor det har skjedd og hvor mange det angår. Det er også mediene som velger hvem som skal få komme til orde, og hvilken informasjon som skal deles, i sakene som blir valgt ut.

2.3 Presseetikk og informasjonsansvar

Ifølge Svein Brurås, tidligere journalist, førsteamanuensis ved Høyskolen i Volda, forfatter og forsker, har pressen både en demokratisk og kulturell rolle, både som informasjonsformidler, som overvåker og som arena for nødvendig samfunnsdebatt. I den forstand er det mange som snakker om pressens samfunnsoppdrag (Brurås, 2014, s. 38). I flere offentlige utredninger, blant annet NOU 1982:30 (Brurås, 2014, s. 38), er pressens samfunnsoppdrag konkretisert i fire punkter, deriblant informasjonsfunksjonen.

I informasjonsfunksjonen ligger det at pressen både har en informasjonsoppgave, og et informasjonsansvar. Innenfor krimjournalistikken vil det i den sammenheng være relevant å trekke inn VVP punkt 4.7, der begrepet «berettiget informasjonsbehov» blir brukt. Publikums legitime rett til å vite må ikke forveksles med publikums nysgjerrighet eller interesse for

forhold som ikke er vesentlige for samfunnet eller saken, som omtalt i VVP punkt 4.3 (PFU, 2020). Det kan være krevende for journalister å finne balansen mellom hva som er av vesentlig samfunnsmessig betydning og hva som ikke er det, fordi at også saker som i utgangspunktet skjer i den private sfæren kan ha elementer av offentlig interesse (Brurås, 2014, s. 40).

Samtidig kan selv saker som klart havner innenfor publikums rett til å vite rammes av etiske hensyn som tilsier at informasjonen skal holdes tilbake. Eksempelvis sier VVP punkt 4.5 at en i kriminal- og rettsreportasjer skal unngå forhåndsdomming, og gjøre det klart at skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt først er avgjort ved rettskraftig dom. Det skal også tas hensyn til hvordan omtale av kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende, og overfor mennesker i sorg eller ubalanse, ref. punkt 4.6 i VVP. Punkt 3.9 omhandler til en viss grad det samme: andres følelser, manglende medieerfaring, uvitenhet eller sviktende dømmekraft skal ikke misbrukes. Det skal også tas særlig hensyn til hvilke konsekvenser det kan få for barn og unge når de omtales i media. Punkt 4.8 i VVP sier at en som hovedregel ikke skal røpe barns identitet i blant annet rettsaker (PFU, 2020).

2.4 Identitetstrappen

Tidligere generalsekretær i Norsk Redaktørforening, Nils E. Øys, utviklet i sin tid på Institutt for Journalistikk en identitetstrapp som redaksjonene kan bruke som et hjelpemiddel for å finne ut hvilke opplysninger redaksjonene skal publisere i straffesaker, og hvilke konsekvenser disse kan få (Frey, 2006).

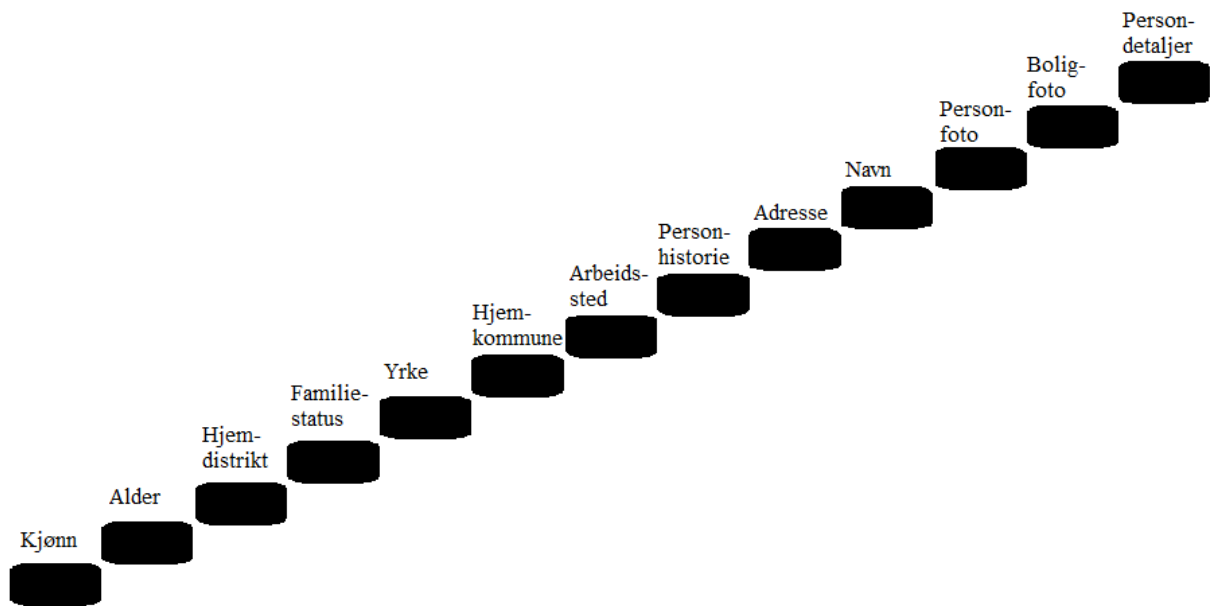
Hvor mye eller lite informasjon mediene kan publisere uten at personen blir gjenkjent, avhenger av saken og omstendighetene rundt den. Vær Varsom-plakatens punkt 4.7 sier at en skal være varsom med bruk av navn, bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Identitetstrappen tar for seg disse andre identifikasjonstegnene, som kan bidra til en viss grad av gjenkjennelse av den omtalte personen.

Selv om redaksjonene har skriftlige veiledere og regelverk som eksempelvis Vær Varsom-plakaten eller interne husregler om identifisering, gir ikke noen av disse en fasit med to streker under svaret på når det er riktig å identifisere eller ikke. Det er ingen presise regler for

når et berettiget informasjonsbehov oppstår, og det må derfor vurderes og utøves skjønn i hver enkelt sak (Kvam, 2019, s. 66).

Trappen vil være et nyttig verktøy for å anslå hvordan informasjonen på de ulike trinnene vil påvirke publikumet til det aktuelle mediet når den publiseres, eksempelvis med tanke på befolkningen i dekningsområdet. For eksempel vil «en mann i 40-årene, ansatt i helsevesenet» ikke være særlig gjenkjennbar i en storby. Dersom en derimot er på et mindre tettsted eller i en bygd, kan dette være nok til at personen blir gjenkjent av publikum.

Det er tretten trinn i Øys identitetstrapp. For hvert trinn øker antallet personer som har mulighet til å peke ut den som er omtalt. Trinnene i trappen er som følger: kjønn, alder, hjemdistrikt, familiestatus, yrke, hjemkommune, arbeidssted, personhistorie, adresse, navn, personfoto, boligfoto (familien involveres) og persondetaljer (Frey, 2006).

Egen illustrasjon

3.0 Metode

I dette kapittelet skal jeg ta for meg hvordan jeg har gått frem i arbeidet med oppgaven. Først vil jeg gjøre rede for semistrukturert intervju som metode, samt forklare og begrunne valget av informanter. Til slutt i kapittelet tar jeg for meg styrker og svakheter ved metoden, samt troverdighet, treffbarhet og overførbarhet.

3.1 Semistrukturert intervju

I denne studien er det brukt semistrukturert intervju som metode. Intervjuene er basert på en intervjuguide med elleve faste spørsmål (se vedlegg), men det ble stilt oppfølgingsspørsmål de gangene det var behov for det. Det ble gjort opptak av alle intervjuene på båndopptaker, også de digitale. Intervjuene ble deretter transkribert direkte fra båndopptakeren, nøyaktig i hele setninger, og deretter lagret på en sikker minnepenn.

3.2 Informanter

I denne studien ble det valgt ut fem redaksjonelle medier av ulik størrelse og dekningsområde: VG, NRK Rogaland, Stavanger Aftenblad, Rogalands Avis og Jærbladet. Fire av disse har Rogaland som sitt hoveddekningsområde, mens VG er et nasjonalt medie. NRK Rogaland leverer også saker til NRK.no, som dermed også går nasjonalt.

Jeg tok kontakt med redaktørene i alle mediene ved bruk av e-post og telefon. I intervjuer gjort for studier som denne er hensikten å hente informasjon eller bli informert av intervjuobjektet. Begrepet informant blir vanligvis brukt i kvalitative intervjuer, som en erkjennelse av at forskeren skal bli informert om innsikter, vurderinger og refleksjoner av den som intervjues (Østbye, Helland, Knapskog, Larsen & Moe, 2017, s. 103). Denne studien har fem informanter.

Ragnar Christensen, redaktør i NRK Rogaland, ble intervjuet i redaksjonslokalene på Ullandhaug i Stavanger. For ordens skyld har jeg vært ansatt som tilkallingsvikar i NRK Rogaland det siste året, men intervjuet har blitt gjennomført utenfor arbeidstid og uten at dette var av betydning for valget av Christensen som informant.

Da Aftenbladets redaktør, Kjersti Sortland, startet i rollen på slutten av 2021, ble jeg henvist videre til nyhetsredaktør Carl Gunnar Gundersen, som hadde vært leder i Aftenbladet hele

perioden. Gundersen var på jobbreise i en annen del av landet, men kunne stille til digitalt intervju, som ble gjennomført via Teams.

Redaktøren i Rogalands Avis, Bjørn Sæbø, hadde ikke mulighet til å stille til intervju. Redaksjonssjef Thor Erik Waage stilte derfor fra redaksjonen. Intervjuet ble tatt fysisk, i lokalene til Rogalands Avis i Stavanger.

Gard Steiro, ansvarlig redaktør i VG, hadde ikke mulighet til å stille til intervju. Jeg ble derfor henvist videre til nyhetsjef og leder av VGs krimgruppe Marianne Vikås Tofthagen. Opprinnelig skulle intervjuet med Tofthagen tas i redaksjonslokalene til VG, men dette ble tatt over Google Meet grunnet sykdom på dagen for intervjuet.

Kirsten Marie Myklebust er ansvarlig redaktør for Jærbladet. Intervjuet med Myklebust ble tatt via Teams, ettersom jeg hadde flyttet til Oslo på grunn av ny jobb noen uker før avtalt intervjudato.

Alle informantene siteres med fullt navn i oppgaven, og ga godkjenning til dette før intervjuet ble gjennomført. Redaktørrollen er en offentlig rolle, og informantene er vant til å uttale seg offentlig og stå for hva de har sagt, noe som skiller dem fra andre informanter i andre studier. Informantene har også fått mulighet til å lese og godkjenne direkte sitater før innlevering, samt lese hvilken sammenheng svarene deres har blitt brukt i. Sitatsjekk ble sendt på e-post til samtlige.

3.3 Vurdering av metoden

Følgende problemstilling er formulert for denne oppgaven:

«Hvilke kriterier og vurderinger legges til grunn når redaksjonene skal ta avgjørelser i forhold til identifisering av gjerningspersoner som har begått et drap?»

Den metoden som kan i størst grad kan gi svar på problemstillingen er semistrukturert intervju.

Spørsmålet om identifisering i kriminaljournalistikken er komplisert og sammensatt av flere faktorer, noe som gjorde at eksempelvis spørreundersøkelse kunne ført til at informantene måtte svare i en bestemt form som ikke nødvendigvis var fullstendig eller tilfredsstillende (Østbye et al., 2017, s. 146-147).

Det å kunne stille informantene oppfølgingsspørsmål, samt bekrefte eller avkrefte om jeg forstod dem riktig underveis, er en styrke i denne oppgaven.

3.4 Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

Generalisering handler om hvorvidt analysens funn kan gjøres allmenngyldige, og validitet sier noe om hvorvidt en forholder seg til det en ønsker å undersøke, altså hvorvidt metoden gir relevant innsikt i problemstillingen en har satt seg. Reliabilitet handler om hvor nøyaktig og pålitelig dataene som har blitt samlet inn er blitt behandlet (Østbye et al., 2017, s. 124). I *Metodebok for mediefag* brukes heller begrepene troverdighet og bekreftbarhet om reliabilitet og validitet, og overførbarhet fremfor generaliserbarhet.

Hvordan intervjuene dokumenteres vil kunne styrke eller svekke troverdigheten i et forskningsprosjekt. Jeg har i arbeidet med oppgaven, som nevnt over, valgt å ta opp intervjuene fremfor å ta direkte notater. På den måten har jeg forholdt meg til intervjuene ord for ord, og satt igjen med et datamateriale som er med på å styrke studiens troverdighet. Samtidig kan opptak og senere utskrivning av intervju gi mulighet for å lete etter sammenhenger i utsagnene (Østbye et al., 2017, s. 124), og jeg har måttet være bevisst i systematiseringen av utsagn og meninger i etterarbeidet.

På grunn av oppgavens omfang falt valget på intervju av fem ulike redaksjoner. Til tross for at dette er langt unna det totale antallet mediehus i Norge, har jeg forsøkt å intervjuer redaksjoner som kan være representative også for andre – lokalavis for lokalavis, og nasjonalt medie for nasjonalt medie. Ved å stille de samme spørsmålene til fem redaksjoner av ulik størrelse og med ulike dekningsområder, fikk jeg også svar som er representative for det enkelte mediet uavhengig av de andre. Dette gjør at funnene i studien er overførbare. Intervjuguiden, med utgangspunkt i problemstillingen og forskningsspørsmålene, gjør at metoden har gitt relevant informasjon nettopp for å besvare disse.

Med tanke på oppgavens omfang er det semistrukturert intervju og det gitte utvalget av informanter som i størst mulig grad kunne besvare problemstillingen i denne studien.

4.0 Funn og analyse

I dette kapittelet skal jeg analysere datamaterialet fra de semistrukturerte intervjuene. Målet med kvalitative analyser er å komme frem til en helhetlig forståelse av spesifikke forhold. Intervjuguiden inneholdt elleve spørsmål som ble stilt informantene. Disse er slått sammen til fem delkapitler under, for å best mulig organisere svarene som kom frem i intervjuene. Denne organiseringen har gjort det enklere å trekke frem mønstre, likheter og ulikheter.

4.1 Karakteristikk ved gjerningspersonen

Mitt første forskningsspørsmål er: *«Hvilke personlige karakteristikk ved gjerningspersonen kan påvirke avgjørelsen om hen blir identifisert eller ikke?»*.

Dette spørsmålet var også inkludert i intervjuguiden, og det var noen faktorer ved gjerningspersonen som tydelig utmerket seg i svarene til samtlige informanter: yrke, posisjon og alder.

«Har gjerningspersonen et yrke, en status eller en posisjon som tilsier at han eller hun i større grad enn andre burde følge lover og regler, vil det spille inn i vurderingen. Da vil det både være lettere og mer naturlig å identifisere» (Christensen, NRK).

Mediene er som nevnt tidligere ofte omtalt som «vaktbikkje» eller den fjerde statsmakt. Det var tydelig at informantene har dette som en grunnpilar i deres virke, og flere forklarte at spesifikke yrker, stillinger eller posisjoner ville kunne føre til at informasjon om gjerningsperson var av større samfunnsmessig betydning og interesse. Marianne Vikås Toftagen i VG sier eksempelvis at dersom et partnerdrap er begått, spiller det ingen rolle om gjerningspersonen er bussjåfør eller jobber på Kiwi. På den andre siden ble blant annet politikere, leger, politi og advokater nevnt av informantene som yrker som i større grad ville føre til identifisering.

«Å identifisere en gjerningsperson kan ha en kritisk verdi for samfunnet. Terskelen vil justeres dersom det gjelder myndighetspersoner eller andre med høye verv. Det er viktig å ha størst mulig grad av åpenhet når de som folket har gitt den største tilliten i samfunnet begår lovbrudd eller feil» (Waage, Rogalands Avis).

VVP legger også særlig vekt på at barns identitet i hovedsak ikke skal røpes, blant annet i rettsaker, ref. punkt 4.8 i VVP. I punkt 4.7 står det at en skal vise særlig varsomhet i saker

som gjelder unge lovovertridere. Flere av informantene sier at dess nærmere gjerningspersonen er grensen på 18 år, dess høyere er terskelen for å identifisere.

I Varhaug-saken var gjerningspersonen under 18 år da drapshandlingen ble begått, men passert myndighetsalder ved domsavsigelsen. Også i Regestrand-saken var gjerningspersonene av relativt ung alder. I begge sakene, og særlig førstnevnte, forklarte flere informanter at alder var en tungtveiende faktor for å la være å identifisere selv etter dommen falt.

«Gjerningspersonen bak Varhaugdrapet vil slippe ut en gang, kanskje når han er mellom 30 og 40 år. For oss var det bare alderen som spilte inn her. Han var en gutt, så vidt i overgangen til å bli mann» (Gundersen, Stavanger Aftenblad).

Waage presiserer at vi i Norge har rehabilitering i fokus når lovbrutere blir dømt til fengsel. I utgangspunktet skal alle reetableres i samfunnet etter ferdigsonet straff. Han trekker frem Tengs-saken som eksempel, der fetteren, til tross for at han aldri ble direkte navngitt i media, hadde store problemer med å få seg jobb, og til slutt flyttet ut av landet etter medieomtalen: «det kan gi enorme konsekvenser, rett og slett», sier Waage.

Toftagen trekker frem at familiesituasjon, eksempelvis om gjerningspersonen har barn, og psykisk helse også vil være en faktor når vurderingen om identifisering skal tas. Sistnevnte var en av faktorene flere informanter trakk frem når de fortalte om vurderingene bak Regestrand-drapet, da en av de dømte underveis i saken ble vurdert til å ha en psykisk utviklingshemming. Aftenbladet, som valgte å identifisere begge de dømte, begrunner avgjørelsen i at en streng dom og lite hensyn til utviklingshemmingen i domsavsigelsen, forklarer Gundersen. For Jærbladet var gjerningspersonenes oppvekst av betydning for avgjørelsen:

«Gjerningspersonene har hatt en forferdelig oppvekst og bakgrunn. Den ytterligere belastningen det ville gi å bli identifisert i media ville ikke være bra» (Myklebust, Jærbladet).

Toftagen mener at hvorvidt gjerningspersonen innrømmer de faktiske forhold kan være med på å påvirke avgjørelsen om identifisering. Dette skjedde blant annet i Regestrand-saken, der hovedtiltalte selv ønsket å stille opp i media med navn og bilde. Tiltalte i denne saken ble som skrevet over vurdert til å ha en psykisk utviklingshemming, og Waage i Rogalands Avis sier at til tross for at gjerningspersonen selv ønsket å bli identifisert, valgte de å la være.

«Vi valgte rett og slett å beskytte han mot seg selv. Det var åpenbart for oss at det her var en som ikke var stabil, og problematikken kombinert med den alvorlige tiltalen gjorde at vi vurderte det slik at han trengte et vern mot seg selv» (Waage, Rogalands Avis).

Dette står i tråd med VVP punkt 3.9, som sier at en ikke skal misbruke andres følelser, manglende medieerfaring, uvitenhet eller sviktende dømmekraft (PFU, 2020). Ifølge Waage er det en del av samfunnets sikkerhet at pressen har en rolle som formynder, men også at publikum kan stole på at de har en fri presse med kompetanse til å gjøre de rette vurderingene eksempelvis når det kommer til identifisering i drapssaker.

De fleste informantene sier at etnisitet ikke spiller direkte inn i avgjørelsen om identifisering. Waage mener det i noen tilfeller kan spille en rolle, eksempelvis for å unngå å kaste uberettiget mistanke på uskyldige, som ifølge VVP punkt 4.7 kan bidra til at det er berettiget å identifisere (PFU, 2020).

«Et av argumentene for å identifisere i Storhaug-saken var at gjerningsmannen tilhørte et spesifikt etnisk miljø i Stavanger, og at det kunne være flere i dette som passet beskrivelsen av han» (Waage, Rogalands Avis).

4.2 Karakteristikk ved drapet

I VVP punkt 4.7 står det blant annet at det kan være berettiget å identifisere eksempelvis ved alvorlige og gjentatte kriminelle handlinger (PFU, 2020).

«Regestrandardrapet var en grov sak, og det ble gjort fryktelige ting mot offeret. Det samme gjelder i Varhaug-saken, der brutaliteten i og utførelsen av drapet var et argument for å identifisere» (Myklebust, Jærbladet).

For ordens skyld gjentas det at Jærbladet ikke identifiserte gjerningspersonene i noen av disse sakene, men at dette var faktorer som ble vurdert. Både Gundersen og Christensen forklarer at terskelen for identifisering blir lavere dess mer alvorlig drapet er:

«NRK har en restriktiv linje når det gjelder identifisering i kriminalsaker, men det er unntak fra regelen. Det gjelder ofte i alvorlige drapssaker, og da handler det både om hvor kalkulert og planlagt drapshandlingen var» (Christensen, NRK).

Flere av informantene mener det finnes drapssaker der det er selvsagt at gjerningspersonen skal identifiseres. Myklebust trekker fram terrorsaker og massedrap, som terrorangrepet 22.

juli og Kongsberg-drapene. Det samme gjør Christensen, som sammen med Tofthagen forklarer at det også kan gi grunnlag for identifisering også før dommen kommer.

«Gjerningspersonen etter 22. juli ble identifisert allerede samme kveld eller natt. I såne tilfeller går det mye raskere, selv om det for oss vanligvis er aktuelt først ved tiltale eller dom» (Tofthagen, VG).

4.3 Forhold rundt hendelsen

I drapssaker er det flere forhold en må ta hensyn til når en skal ta avgjørelsen om identifisering. Informantene har forklart hvordan de vurderer flere faktorer ved selve gjerningspersonen og drapshandlingen, men som det står skrevet i VVP punkt 4.6 skal en også *«ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende»*, og i punkt 4.7 om omtale av saker på et tidlig stadium av etterforskningen (PFU, 2020). For å svare på problemstillingen har jeg derfor med forskningsspørsmål nr. 3:

Hvilke hensyn må tas når en skal ta en avgjørelse om identifisering, eksempelvis til pårørende, politi eller andre?

Samtlige informanter er tydelige på at journalister og redaktører må være bevisst på hvordan det de publiserer kan påvirke de som er berørt av saken. I noen tilfeller kan eksempelvis det å identifisere gjerningspersonen også lede til at publikum får kjennskap til hvem offeret er, selv i saker der offeret ikke er navngitt. Tofthagen sier at berørte i saker kan være familie og pårørende, både rundt offer og gjerningsperson. Gundersen forklarer at også lokalsamfunnet rundt må tas hensyn til:

«Det kan være familie og venner, men også arbeidsgiver, skole eller klasse. Det er mange hensyn, og da har vi nivåer av identifisering: skriver vi for eksempel en rektor i Stavanger, eller en ansatt ved en skole i Rogaland?» (Gundersen, Stavanger Aftenblad).

Det viser seg at ulike nivåer av identifisering blir brukt særlig med omtanke til lokalsamfunnet der drapet har skjedd. Hvor mye eller lite informasjon mediene kan publisere uten at personen blir gjenkjent, avhenger av saken og omstendighetene rundt den, og identitetstrappen illustrerer at dess høyere opp enn går, dess flere vil kunne gjenkjenne personen som er omtalt.

«Det handler om at man ikke indirekte skal identifisere når man velger å anonymisere. Opplysninger som alder, bosted, fylke eller kommune sier noe om personen, og hvis anonymitet er målet har man gått for langt om vedkommende blir gjenkjent av alle i lokalmiljøet på grunn av informasjonen som ble gitt i media» (Tofthagen, VG).

Også i Aftenbladet brukes identitetstrappen aktivt. Små forhold kan gjøre at det er lettere at det spres rykter om hvem som har begått drapet, og Waage i Rogalands Avis forklarer at et av argumentene for identifisering i Regestrand-saken var å unngå stigmatisering av en gruppe ungdommer i et lokalmiljø på Jæren. For ordens skyld ble ikke gjerningspersonene identifisert i avisen, fordi Waage mente det ikke ville gi noe mer til dekningen av saken å navngi disse.

«Mange har en nysgjerrighet de ikke trenger å få tilfredsstilt. I Varhaug-saken var det små forhold og mange i lokalmiljøet visste nokså raskt hvem som var pågrepet og siktet, men da må vi vurdere om andre utenfor også trenger å vite det. I dette tilfellet mente vi at det ikke var nødvendig å identifisere med navn» (Waage, Rogalands Avis).

Han mener også det blir et større forklaringsbehov, spesielt for en lokalavis, dersom det blir begått et drap i et nabolag eller lignende, på grunn av at dette da blir nærmere publikum. Da kan hendelsen og hvem som står bak være vesentlig. Waage forteller blant annet at de på et tidlig stadium i Varhaug-saken stilte spørsmål ved om det var fare for andre, og om det kunne bli innført portforbud på Varhaug.

4.4 Et berettiget informasjonsbehov

Dersom medier skal identifisere gjerningspersoner i kriminalsaker må det kunne begrunnes i et berettiget informasjonsbehov, ifølge VVP punkt 4.7. I punkt 3.10 i VVP brukes ord som «vesentlig samfunnsmessig betydning», og i punkt 4.1 om pressens samfunnsrolle står det at det er pressens rett til å informere om det som skjer i samfunnet, og avdekke kritikkverdige forhold. Mediene skal også opptre hensynsfullt i det journalistiske arbeidet, ifølge punkt 3.9, og ikke fremheve personlige og private forhold når det er saken uvedkommende, ifølge punkt 4.3 (VVP, 2020).

Skillet mellom mediens rett til å informere, publikums behov for informasjon og vernet av kilder kan være krevende å balansere. Mitt tredje forskningsspørsmål, «*når er en sak av vesentlig samfunnsmessig betydning og interesse, og hvordan påvirker dette avgjørelsen om*

identifisering?» og oppfølgingsspørsmålene som ble stilt etter svar fra informantene omhandler nettopp dette.

«Jeg tror det er umulig å si akkurat når et berettiget informasjonsbehov oppstår. Det kan være for eksempel ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer, gjentatte alvorlige handlinger, hvis omtaltes samfunnsrolle har relevans eller uskyldige kan bli utsatt for mistanke» (Christensen, NRK Rogaland).

Christensen sier at dess mer alvorlig saken er, og dess strengere straff gjerningspersonen får, dess større vil den offentlige interessen for saken være.

«Ved forvaringsstraffer er det gjerne en fare for at dette kan skje igjen. Da kan det være en større grunn til å fortelle samfunnet hvem dette er» (Christensen, NRK Rogaland).

Flere av informantene sier at det i drapssaker generelt er akseptert og vanlig å identifisere, fordi det skjer relativt få (ca. 30, ifølge Tofthagen), drap i året. Tofthagen sier at i saker som skjer ute i samfunnet og ute blant folk oppstår det et informasjonsbehov for hva som foregår. Dette kan også være forebyggende mener hun:

«I det siste har det vært mange partnerdrap og barn som har drept foreldrene sine. Da har media en viktig rolle for å formidle og sette fokus på det som skjer, også for å drive forebygging for dem som jobber med det. Hvor og hvorfor skjer dette, og hva kan man som land gjøre for å forebygge dette?» (Tofthagen, VG).

Som i kapittel 4.2 nevner flere av informantene også her at hvilket yrke og posisjon gjerningspersonen har vil påvirke hvorvidt den samfunnsmessige interessen øker.

Eksempelvis sier Waage at desto høyere opp en kommer i tillitspyramiden i et demokratisk samfunn, desto viktigere er det at publikum vet hvem som gjør hva. Dersom det gjelder «den vanlige mannen i gata», er det ofte mer fokus på hva som hvordan rettsapparatet fungerer og hvordan hendelsen blir håndtert. Gundersen i Stavanger Aftenblad mener det er et berettiget informasjonsbehov i de fleste drapssaker.

«Det er aktverdig når vi oppfyller samfunnsoppdraget vårt. Historisk sett er det vanlig å navngi gjerningspersonen i alvorlige drapssaker. Samfunnet har en rett til å vite. Det kan også sikre rettsvernet til den tiltalte og rettstaten. En kan faktisk også bidra til en rettferdig dom, for eksempel ved at folk melder seg som vitner» (Gundersen, Stavanger Aftenblad).

4.5 Hva kan påvirke avgjørelsen om identifisering?

Flere av informantene bekrefter også at størrelse og dekningsområde for redaksjonen påvirker vurderingen når en gjerningsperson skal identifiseres, som skrevet i kapittel 2.1 om utvalgte redaksjoner og nyhetssaker: eksempelvis er en lokalavis nærmere innbyggerne og lokalsamfunnet enn et nasjonalt medie. Det var dermed grunn til å tro at de også ville være nærmere gjerningspersonen, offer, pårørende og andre i hendelsen, og at dette ville spille inn i vurderingene som ble tatt.

«I Regestrand-saken lå mye av begrunnelsen for at vi ikke identifiserte i at vi er en lokalavis. Vi hadde en tett dialog med både foreldrene og familien til gjerningspersonen, og møter folk i lokalmiljøet hver dag. Jeg hadde kanskje vurdert det annerledes om vi var et nasjonalt medie» (Myklebust, Jærbladet)

Ifølge Gundersen i Stavanger Aftenblad er det faktum at de er en regionsavis med på å avgjøre hvor mye informasjon de kan gå ut med i saker. Han har tidligere, i kapittel 4.4, forklart hvordan de har ulike nivåer av identifisering. Myklebust bekrefter det samme, og sier at de eksempelvis ikke skriver kommune, men «Jæren» i alvorlige kriminalsaker. Redaksjoner med et mindre dekningsområde starter dermed lenger opp på identitetstrappen enn nasjonale aviser, som spiller inn på hvordan de omtaler saken videre, spesielt i saker der gjerningspersonen ikke er fullt identifisert med navn og bilde.

«Vi er en regionavis som kommer ut i Stavangerområdet, så folk vet at det vi omtaler stort sett har skjedd i Sør-Rogaland» (Gundersen, Stavanger Aftenblad).

Christensen sier at de alltid må vurdere hvor tett på de kan gå i saker der gjerningspersonen ikke er identifisert, uten at mistanken blir kastet på andre. I NRK skal identifisering alltid godkjennes av redaktør, og det er praksis for at en diskuterer med redaktørene for de nasjonale plattformene dersom sakene også skal publiseres der. NRK har også en egen etikkredaktør, samt en utvidet Vær Varsom-plakat. I tillegg ser de på tidligere vurderinger i lignende saker.

I kriminalsaker er det politiet som sitter på informasjonen, og som ofte sender ut pressemelding der navn på offer eller gjerningsperson blir frigitt. Ifølge Waage vil politiet i noen tilfeller be om at mediene tilbakeholder informasjon av hensyn til etterforskningen, og at de ofte har gode grunner for det. Likevel er det en debatt i hver enkelt sak.

«Det er ofte tilsvarende gode grunner til at folk vil ha tak i den informasjonen, fordi den har en allmenn verdi. Personlig syns jeg det er viktig å ha en god tone med politiet, slik at vi

skaper en gjensidig respekt for rollene vi har. Likevel trenger vi ikke å lytte slavisk til dem» (Waage, Rogalands Avis).

Redaksjoner med et mindre dekningsområde møter også de samme i politiet oftere enn omreisende krimreportere, ifølge Waage. Det gjør at det er en del tillit inne i bildet, og at de møtes blant annet til debattforum for å diskutere hvordan de kan få til et så godt samarbeid som mulig uten at det går utover samfunnsoppdraget. Christensen sier at også advokater kan ha interesse av at klienten blir, eller ikke blir, identifisert i media.

«Hvis andre medier publiserer navn på gjerningspersonen vil det være med på å påvirke vår beslutning. Da må vi vurdere om vi også skal gjøre det, eller om vi skal holde igjen» (Myklebust, Jærbladet).

Christensen sier NRK Rogaland heller ikke kan si at de ikke blir påvirket av hva andre medier publiserer, men er klar på at de tar sine egne vurderinger. Han sier at det i NRK ikke er noen grunn til å skulle være først ute med å identifisere, men at dette heller ikke nødvendigvis spiller noen rolle i den store sammenhengen dersom navnet allerede er kjent, eller fordi den dømte stiller opp i et annet medie.

«Vi må forstå at vi er en del av en medieverden. Vi tar våre egne avgjørelser, og hvis alle andre identifiserer kan vi likevel ri en prinsipiell hest, men det er ikke sikkert det har noen stor effekt. Likevel er det viktig at vi er uavhengige, spesielt når det gjelder betente ting i vårt område, der det som står på trykk kan føre til en større belastning enn i andre medier» (Gundersen, Stavanger Aftenblad).

Tofthagen sier at de tar helt selvstendige vurderinger i alvorlige kriminalsaker i Norge, men at de på sett og vis blir påvirket av andre nyhetsmedier når de omtaler drapssaker i utlandet, fordi de da ofte baserer seg på utenlandske medier. Tofthagen tror også vurderingene rundt identifisering i krimsaker var annerledes tidligere enn de er i dag:

«Ser vi lenger tilbake i tid, for eksempel til 90-tallet, er det ganske åpenbart at en så annerledes på ting og at det gikk raskere i slike saker. Den siste tiden har vi vært stabilt, og jeg tror det vil fortsette sånn. Jeg kan kun snakke for VG, men det virker som mediehusene har et veldig bevisst forhold til identifisering, og jeg tror derfor ikke det vil bli en markant utvikling fremover heller» (Tofthagen, VG).

Myklebust tror derimot at mediene vil bli mye mer restriktive og forsiktige når det gjelder identifisering i tiden fremover. Waage mener grensene for identifisering stadig blir utfordret, mye på grunn av at en har et mye mer umiddelbart identifiseringsbehov:

«Mange i mediene vil nok si at trafikk og lesertall ikke spiller en rolle, men jeg tror det bidrar til å presse grensene for når en går ut med ting i media. Mitt inntrykk er at beslutninger ofte tas for kjapt og noen ganger på et tynnere grunnlag enn før på grunn av den digitale utviklingen. Konkurransen om å være først ute med noe handler ikke om fronten på papiravisene som har en satt deadline lenger. Nå er deadline for nyheter i stor grad døgnkontinuerlig, og det gjør også at det i noen tilfeller kan være vanskeligere å få bekreftet informasjon 100 prosent før det publiseres på nett» (Waage, Rogalands Avis).

Flere av informantene tror at den digitale utviklingen og fremveksten av sosiale medier har påvirket vurderingene knyttet til identifisering i media. Gundersen mener at dette kan føre til et økt press om identifisering, og at de på grunn av den digitale utviklingen må ta diskusjonene tidligere i saken. Den digitale utviklingen gjør også verden mindre, og Tofthagen sier at selv sladdede bilder kan søkes opp, og identifiserende opplysninger kan finnes ved å lete på nett eller i andre aviser.

5.0 Konklusjon

I denne studien har jeg ønsket å undersøke hva som skjer innenfor redaksjonenes fire vegger når de skal avgjøre om de skal identifisere gjerningspersoner bak drap. Spørsmålet om identifisering i kriminaljournalistikken er komplisert, ettersom det er flere faktorer som spiller inn og mange hensyn som skal tas. Samtlige informanter i denne studien har sagt det samme: at det må gjøres vurderinger fra sak til sak, fordi ingen saker er like. Studien viser likevel at det er noen faktorer og hensyn som skiller seg ut, og som har en ekstra grad av betydning når avgjørelsen skal tas. I denne studien har jeg ønsket å finne ut av følgende problemstilling:

«Hvilke kriterier og vurderinger legges til grunn når redaksjonene skal ta avgjørelser i forhold til identifisering av gjerningspersoner som har begått et drap?»

Flere karakteristikk ved gjerningspersonen selv spilte inn i vurderingene. Mediene har en portvaktfunksjon og ofte blir omtalt som «vaktbikkje» eller den fjerde statsmakt, og samtlige informanter svarte at yrke eller posisjon i stor grad hadde noe å si dersom dette ga gjerningspersonen særlig tillit eller makt. Da ville terskelen for å identifisere bli lavere, samt at det styrket publikums berettigede informasjonsbehov.

Dersom gjerningspersonen er ung, og spesielt under myndighetsalder, er det svært sjelden at mediene går ut med navn. Dess nærmere han eller hun er 18 år, dess høyere blir terskelen for å identifisere. I tillegg ville gjerningspersonens psykiske helse, altså om vedkommende hadde psykiske utfordringer eller var utilregnelig, spille en rolle i samme retning, uten at dette var avgjørende. Også etnisitet, gruppetilhørighet eller andre karakteristikk som kunne plassere gjerningspersonen i et bestemt miljø kunne ha noe å si for avgjørelsen, dersom det å navngi i media kunne minske faren for ryktespredning eller mistanke mot uskyldige.

Terskelen for å identifisere ble lavere dess mer alvorlig, planlagt og kalkulert selve drapshandlingen var. Dette ble ofte gjenspeilet i hvor streng dommen var, og spesielt ved forvaringsdommer der det også kunne være fare for gjentatte hendelser ble terskelen for identifisering lavere. Informantene mente at det var selvsagt å skulle identifisere ved massedrap og terrorhandlinger. I saker som har skjedd i nabolag eller andre steder blant folk flest, blir forklaringsbehovet større fordi det er nærmere publikum.

Pressen skal vise ekstra varsomhet til pårørende, både til offeret og til gjerningspersonen. Det skal tas hensyn til familie, venner, arbeidsgiver og kollegaer, eller til lokalmiljøet særlig på

mindre steder. Særlig lokal- og regionaviser benytter seg av grader av identifisering, og flere av informantene bruker Øys identitetstrapp, for å hindre at en person som skal være anonym, ikke skal bli indirekte identifisert gjennom informasjonen som blir publisert. Mindre aviser med et mindre dekningsområde starter høyere opp i trappen enn de nasjonale mediene, fordi det allerede er gitt at avisen kommer ut og dekker saker i et bestemt område. Det har også vist seg at dess nærmere mediet er lokalmiljøet der drapet har funnet sted, dess mer restriktive kan de bli, eksempelvis i en lokalavis som har stor kjennskap og nærhet til befolkningen i sitt dekningsområde.

Samtlige informanter er også klare på at de til syvende og sist tar sine egne vurderinger og avgjørelser i identifiseringsspørsmålet. Noen mener likevel på generelt grunnlag at en økende konkurranse om å være først kan bidra til å presse grensene for når en går ut med informasjon i media. Dersom gjerningspersonen blir identifisert i andre medier er det ikke sikkert effekten er stor av holde tilbake, men det er tydelig viktig for mediene å kunne stå ved sine egne beslutninger. Dette gjelder også i forhold til politiet: flere peker på at det er viktig med tillit og et godt samarbeid, uten at det skal gå utover pressens samfunnsoppdrag.

Den digitale utviklingen og fremveksten av sosiale medier gjør at informasjon er lettere tilgjengelig enn tidligere, også for allmennheten. Flere av informantene mener dette spiller inn i identifiseringsspørsmålet, eksempelvis i saker med grader av identifisering fordi opplysninger kan letes opp, settes sammen og lede til at vedkommende blir gjenkjent. Noen peker også på at sosiale medier kan føre til et økt press om identifisering, som gjør at de må ta diskusjonene på et tidligere stadium.

Gjennom arbeidet med denne bacheloroppgaven har det altså vist seg at det er flere konkrete faktorer som spiller inn i avgjørelsen om identifisering. Likevel er det ikke to streker under svaret, fordi disse faktorene blir påvirket både av hverandre og av andre hensyn. Det er stadig avveininger som må tas og ting som må veies opp mot hverandre, når redaksjonene skal avgjøre om de skal publisere navn og bilde, eller holde tilbake.

Litteraturliste

Brurås, S. (2014). *Etikk for journalister* (5. utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Kvam, B. (2019). *Krimjournalisten*. Oslo: Cappelen Damm.

Østbye, H., Helland, K., Knapskog, K., Larsen, L. O. & Moe, H. (2013). *Metodebok for mediefag* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Digitale kilder:

Barka, E. H. T. (17. februar 2022). Nå når NRK mer enn 9 av 10 nordmenn daglig. *M24*. Hentet fra <https://m24.no/analyse-dekning-kristian-tolonen/na-nar-nrk-mer-enn-9-av-10-nordmenn-daglig-antakeligvis-verdensrekord/452485>

Dahl, I., D. (11. mai 2021). VG klart mest lest. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/mBk4Av/vg-klart-mest-lest>

Forr, G. & Grepstad, J. (29. april 2022). Jærbladet. Hentet fra <https://snl.no/J%C3%A6rbladet>

FN-sambandet (2021, ukjent dato). Pressefrihet. Hentet fra <https://www.fn.no/Statistikk/pressefrihet>

Frafjord, E., Hansen, Å. K. & Haualand, A. (2020, 02. desember). To menn dømt til forvaring for drap. *NRK*. Hentet fra <https://nrk.no/rogaland/to-menn-domt-til-forvaring-for-drap-1.15270715>

Frey, E. (06. oktober 2006). Hvert trinn gir nye kjennetegn. *Journalisten*. Hentet fra <https://journalisten.no/hvert-trinn-gir-nye-kjennetegn/200011?fbclid=IwAR2eZzHz4MFjGBNdhRkU2ivQHRLUny9RzZR8F4albLnW2C1cKO1zf8htqLE>

Furre, B. & Hetland, T. (15. mai 2022). Stavanger Aftenblad. Hentet fra https://snl.no/Stavanger_Aftenblad

Greger, M. W. (09. mars 2022). Ferske tall: Nå har VG+ Norges største opplag. *Journalisten*. Hentet fra <https://journalisten.no/kortnytt-opplagstall-vg/ferske-tall-na-har-vg-norges-storste-opplag/506589>

Halvorsen, L. J. (2021). 13: Lokalavis og lokalsamfunn – forholdet mellom Folldalsportalen og Folldalssamfunnet. Oslo: Universitetsforlaget. Hentet fra

<https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/9788215053349-2021-13>

(Longvanes, L., Bjørhusdal, E., Fossøy, J., Sekkingstad, D. & Årethun, T. (red.) (2021). Stadutvikling. Fjordantologien 2021. Oslo: Universitetsforlaget)

Jåsund, C., B., Schibeavaag, T., A. & Frafjord, E. (2019, 11. desember). Dømt til 12 års forvaring for Varhaug-drapet. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/rogaland/domt-til-12-ars-forvaring-for-varhaug-drapet-1.14819198>

Kripos. (januar 2022). *Nasjonal drapsoversikt 2021*. Hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/drap/nasjonal-drapsoversikt-2021.pdf>

Munkvik, C. (2021, 08. oktober). 21 års fengsel for dobbeltdrapet på Storhaug. *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/G3j4O9/21-aars-fengsel-for-dobeltdrapet-paa-storhaug>

Norheim, S., S. (02. mars 2022). Svak tilbakegang i lesertall for Jærbladet. *Jærbladet*. Hentet fra <https://www.jbl.no/svak-tilbakegang-i-lesertall-for-jarbladet/s/5-103-734761>

NOU 2010:14 (2010). *Lett å komme til orde, vanskelig å bli hørt – en moderne mediestøtte*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2010-14/id628603/?ch=7>

Omdal, S. E. & Norsk presses historie (Universitetsforlaget) (26. august 2021). Rogalands Avis. Hentet fra https://snl.no/Rogalands_Avis

Pressens faglige utvalg (2020, 01. januar). Vær Varsom-plakaten. Hentet fra <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>

Røseth, H. H., Quist, C., Sandnes, Å.H., Hopperstad, M.S., Bugge, S., Ruud, T-E.,T. & Hagfors, C.,L. (2021, 03. september). Mann i 50-årene siktet for drapet på Birgitte Tengs – mistenkt for drapet på Tina Jørgensen. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/34qwbq/mann-i-50-aarene-siktet-for-drapet-paa-birgitte-tengs-mistenkt-for-drapet-paa-tina-joergensen>

Muntlige kilder:

Intervju med Thor Erik Waage, redaksjonssjef i Dagsavisen Rogalands Avis, Stavanger, 25.04.2022.

Intervju med Carl Gunnar Gundersen, nyhetsredaktør i Stavanger Aftenblad, digitalt, 25.04.2022.

Intervju med Ragnar Christensen, distriktsredaktør i NRK Rogaland, Stavanger, 26.04.2022.

Intervju med Kirsten Myklebust, redaktør i Jærbladet, digitalt, 13.05.2022.

Intervju med Marianne Vikås Tofthagen, nyhetssjef i VG, digitalt, 24.05.2022.

Vedlegg 1: Intervjuguide

1. Hvilke personlige karakteristikk ved gjerningspersonen kan påvirke avgjørelsen om hen blir identifisert eller ikke?
2. Når er en sak av vesentlig samfunnsmessig betydning og interesse?
3. Når oppstår det er berettiget informasjonsbehov?
4. Hvem må man ta hensyn til når en skal ta avgjørelsen om identifisering?
5. I hvilken grad påvirker det dere at andre medier publiserer?
6. Hvilke vurderinger ble tatt når dere skulle avgjøre om dere skulle identifisere gjerningspersonene bak Regestrand-drapet?
7. Hvilke vurderinger ble tatt når dere skulle avgjøre om dere skulle identifisere gjerningspersonen bak dobbeltdrapet på Storhaug?
8. Hvilke vurderinger ble tatt når dere skulle avgjøre om dere skulle identifisere gjerningspersonen bak Varhaug-drapet?
9. Er det noen tilfeller der det er selvsagt at gjerningspersoner i drapssaker skal identifiseres?
10. Er det noen tilfeller der det er selvsagt at gjerningspersoner i drapssaker ikke skal identifiseres?
11. Bruker dere identifiseringstrappen?
12. Har dere noen andre verktøy dere bruker i tillegg til VVP?
13. Har det vært noen utvikling i forhold til i hvilken grad en identifiserer?

Vedlegg 2: Utvalgte nyhetsmedier

Jærbladet

Jærbladet er en lokalavis som kommer ut på Bryne på Jæren i Rogaland. Avisen ble grunnlagt i 1949, og har vært en del av Amedia siden 2018, da de ble kjøpt opp av Nordsjø Media AS. De dekker Hå, Time og Klepp kommune.

I 2020 hadde avisa et årlig opplag på 13 458, som er netto opplagstall for både digitalt abonnement og papirabonnement (Forr, G. & Grepstad, J., 2022).

Stavanger Aftenblad

Stavanger Aftenblad er en regionsavis som kommer ut i Stavanger. De dekker i hovedsak området rundt Stavanger, Sandnes og nord-Jæren, men også til en viss grad Haugalandet og Dalane. I 2021 hadde avisa et årlig opplag på 63 965, som er netto opplagstall for både digitalt abonnement og papirabonnement (Furre, B. & Hetland, T., 2022).

Rogalands avis

Rogalands Avis er en lokalavis som kommer ut i Stavanger, og som dekker Stavanger, Sandnes, Sola og Randaberg. Avisen er eid av Mentor Medier fra 2014, og er en såkalt sonet utgave av Dagsavisen. I 2020 var opplagstallene 25 862, men disse tallene inkluderer både Rogalands Avis, Dagsavisen og Demokraten (Omdal, S. E., 2021).

NRK Rogaland

NRK Rogaland er et av de 15 distriktskontorene til NRK, og ligger på Ullandhaug i Stavanger. De har også kontor i Haugesund, og har hele Rogaland som sitt dekningsområde, samt at de leverer nasjonale saker på alle NRKs plattformer. NRK er Norges største mediebedrift og allmennkringkaster, og 92% av befolkningen bruker NRKs tjenester daglig (Barka, 2022).

VG

Verdens Gang, forkortet og vanligvis omtalt som VG, er en dagsavis som kommer ut i Oslo. Det er en landsdekkende løssalgavis og nettavis, med opplagstall på 312 000, lagt fram i 2022 (Greger, 2022).

